

ZAZAKÎYA (DIMILKÎ) BAŞÛRÎ SER O NOTÎ (NOTES ON SOUTHERN ZAZA (DIMILÎ))

David N. MACKENZIE

Îngilîzkî ra açarnayox: Esat ŞANLI**

Article Type: Translation Article // Gotara Wergerî

Received // Hatîn: 10.08.2022

Accepted // Pejirandin: 10.09.2022

Published // Weşandin: 30.11.2022

Pages // Rûpel: 185-198

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atif: Mackenzie, David N., (1995). Zazakîya (Dimilkî) Başûrî Ser O Notî, Îngilîzkî ra açarnayox: Esat Şanlı, *Kurdiname*, no. 7, p.185-198

Xulasa

Xebatê wareyê gramerê Zazakî resenê Oskar Mannî ke sereyê 1900an de xebatî kerdê û dima ra nê xebatê ci hetê Karl Hadankî ra ameyê weşanayene. Dima çend ziwannasanê ziwananê Îrankîyan ê bînan zî nê wareyî de xebatî kerde ke înan ra yew David Neil MacKenzie yo. Xebatanê ê ra qismêkê ci bitaybetî xusûsiyetanê bikarkardişê îzafeyî yê hetê Sêwregî û Çêrmûgî ser o vîndenê, ameyê weşanîyayene. Seba ke xebatê ke gramerê Zazakî ser o ameyê kerdene tay ê, açarnayîşê xebatanê ke nê wareyî de ziwananê bînan de ameyê kerdene bi Zazakî, yeno bawerkerdene ke do zanayîşê derheqê gramerê nê ziwane yan diyalektê Kurdkî hîna zaf biresno qiseykerdoxan û cigêrayoxanê Zazakî. Na xebata açarnayîşî ya MacKenzie ke Îngilîzkî ra açariyaya, bitaybetî kesê ke wazenê Zazakî ser a xebata têvernayîşê xusûsiyetanê gramerê ci teqîb bikerê, yeno pawitene ke xebatanê înan rê faydedar bibo.

Çekuyê Kîlîdî: Zazakîya Başûrî, Îzafe, Têvernayîş, Formê îzafeyî

Abstract

Studies on the Zazaki grammar dates back to the Oskar Mann who studied it in the early 1900s and his studies were published by Karl Hadank afterwards. Then few other linguists of Iranian languages studied in that field as well, one of them is David Neil MacKenzie. Some of his studies are especially focuses on the ezafe features of Sêwregî and Çêrmûg districts, which were published. Due to lack of studies on the Zazaki grammar, translating studies of that field which were done in foreign languages to Zazakî, it is believed that the knowledge on this Kurdish language or dialect will reach to the speakers and researchers of Zazaki more. This work of MacKenzie which was translated from English, it is hoped that will be helpful for Works of those who seek for studying on comparison of features of its grammar.

Keywords: Southern Zazaki, Ezafe, Comparison, Ezafe forms

Arêdayîşê materyalanê Oskar Mannî yê Zazakî, ke Asyaya Qijkeke de, cayanê cîyayan ê ke Zazayî qisey kenê ra arê dayîbî, ê demî ser a 85 serrî ravêrtî û viraştîşê edîsyonêkê hîrayî yê materyalanê hetê Karl Hadankî¹ ser ra zî nîzdê 60 serrî ravêrtî. Ey ra dima nê seserrêk de derheqê nê ziwani de çiyêko newe nêame şînawtine. Dima 1983 de Enstîtuya Kurdî ya Parisî,

* No nûşte bi Îngilîzkî hetê ziwannas David N. MacKenzie ra nûsiyayo û "Proceedings of the second European Conference of Iranian Studies, Rome, 1995, pp. 401-14" de weşanîyayo. Na xebate ê metnê ey yê Îngilîzkî ra ameya açarnayene.

** Wendekarê PhD, Beşê Zivan û Kulturê Kurdî de, Zanîngehê Dicle, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3130-1143>

¹ Oskar Mann: Mundarten der Zâzâ, hauptsächlich aus Siwerek und Kor. Bearbeitet von Karl Hadank (Kurdisch-Persische Forschungen. Abt. III, Bd. IV). Berlin 1932. Nimûneyê Sêwregî bi cumleyanê bi hûmara (rîpel 173-182) yan zî bi hûmara tekst û paragrafê (rîpel 195-216) ameyê neqilkerdene.

kovara ke bi nameyê Hêvî bîye bi Kurdkîya Vakûrî (Kurmanckî) û Kurdkîya Merkezî (Sorankî) vete, ke tede beşêk dîyabi bi Zazakî zî. Heman wextî de Amerîkayîjêko ciwan, Terry Lynn Todd, Gastarbeiterê Rojawanê Almanya de ziwani ser o dest bi xebate kerde. A Grammar of Dimilî² (Gramerêkê Dimilkî) ke serra 1985 de Michigan de tezê ey yê doktora bi, wextêkê 50 serrî ra vêşêr ra dîma bi weşano ewilên o muhîm. Xebata Toddî eslê xo de tena yew dîyalektê (yan zî hîna raştê ci îdiolêktê) Dimilkî ser o ya ke herêma başûr-rojawanê Sêwregi ra ameya kerdene, ancax rind o ke, na dîyalekte hema vajê heman dîyalekte ya ke xebata Mannî de tewr rind ameya qeydkerdene, bi nê hawayî ma rê îmkan dana ke ma bieşkê bivînê na seserre de no ziwani senî aver şîyo.

Na dessera peyêne de Ewropaya Rojawanî de hûmara weşananê Dimilkî de vêşîbîyayîşêko tederîcî virazîya, tamamê înan zî balkêş bîyî, ez ney ra zî bawer a ke înan ra çend heban mi nêşka bala xo bidî. Ney ra zî guman çin o ke, rixmê na raştî, Dimilkî rayîrê ziwano edebî bîyayîşî ser o ya. Di weşanê muhîmî (labelê hetê polîtîkî ra reqîbê yewbînan), ke her di zî Swêd de vejîyayî, nê wextanê peyênan de vejîyayî werte. Nînan ra o yo tewr xurt tîya ra hîrê serrî verî 1988 de kitabêko 200 rîpelî yo ke Uppsala de amebi weşanayene û arêdayîşêkê estanikanê folklorî bi, heman wextî de o zî dîyalektê Sêwregi de bi. Arêdayox û sereraştkerdoxê ci bi mexlesê Koyo Berz' (High mountain) nûseno. Ey kitabê xo sey *Na Xumxum a*³ name kerdo, ey no namekerdiş goreyê estanikêka tewr derge ya zereyê ci kerdo, ke biteqrîbî manaya ci , no hewna çîyêko qijkek o' ya ... beno ke no ramojneno wextêko nêzdî de do hîna zafê ci binûsîyê. Muhîmîya nê kitabî bi serreyê xo reyêk de eşkera ya. Gama kes na xebate 3.700 yan zî nêzdîyê na hûmare çekuyanê ke Oskar Mannî de ravêrenê dir, ke materyalê Mannî yê Sêwregi de ca dîyayo înan, û înanê ke 2.200 çekuyî hetê Toddî ra ameyî weşanayene dir bido têver - pêro pîya kenê 6.000 çekuyan ra kemêr — nê arêdayîşî de, ke hetê kesêk o ke no ziwani maya ci yo ra bipêameyî nûsîyayo, hema hema vajê bi raştînuştîşêko fonemîk o mukemel nûsîyayo, ey de nêzdîyê 50.000 çekuyî estê. Na yewe ra derheqê dîyalektê Sêwregi de înanê verênan ra vêşêr hayîdarîyan dano.

Serçimeyo bîn o ke ez wazena bîyarî ziwani kovarêk a, a zî Swêd de weşanîyaya, ke bi sernameyê *Ayre* (The mill) dest bi weşanî kerdo û 1988 de bîya *Pîya* (Together). Seredîtorê ci Ebubekir Pamukçu⁴ bi, welatperwerêko Dimilî, ke rîpelê ci nûştayanê dîyalektanê cîyayan rê akerde bîyî, labelê ey tewr zaf seba ya Çermûge⁵ cehd kerd, ke no ca nêzdîyê 50 km Vakûrê Rojhilatî yê Sêwregi de yo. Na yewe ra reya ewilên a ke ma dest de kulîyatêkê tekstan o muhîm ê nê dîyalektî est o, ke tena hetêk ra Sêwregi ra dûr o. Çermûge dîyalektê-S ya bingeyên a, mesela, tede vengê frîkatîvî yê bêvengî yî asmênê fekkîyî tadîyenê bi vengênê didankîyan, ke no zî eksê dîyalektê-Ş yê Sêwregi de yo.

² Terry Lynn Todd: A Grammar of Dimili (also known as Zaza). Ph.D. University of Michigan, 1985. Tîya ra tepîya bi rîpel ameyê neqilkerdene yan zî bi tekstanê hûmare û paragrafî.

³ Koyo Berz, arêkerdox: Na xumxum a ... Weşanên Jina Nu 13 Uppsala 1988. Sey Siv. ameyo neqilkerdene.

⁴ Ebubekir Pamukçu, tarîxê mergê ci 18/7/1991.

⁵ Sey „Çer.“ yeno neqilkerdene.

Siv.	Çer.	
şaw	saw	'night'
şimā	simā	'you'
maşk	mask	'skin bag'
zaw, zū	zaw, zū	'one (m./f.)'
lāj (Mann), lāž	lāz	'son'

Piya bi nê yewî, tekstî de nisbetêko muhîm ê tēmîyankerdişê dîyalektan yan zî bêserûberîyî estê. Her di serçimeyî zî, bitesadufî, seba nûştişê Dimilkî modîfikasyonanê alfabeya Tirkî ke tayê cîya yê şuxulnenê, labelê no seba ke hemeyê fonemanê ziwanî yewbînan ra cîyakerdiş de serkewte nêyo û seba nûştişê herfanê sey c, ç, j, ş beno sebebê heştêroginayîşî, mi hemeyê nimûneyanê xo de herfê xo tadayî bi transkrîpsiyonê Îranîstîkî yê standardî. Seke nimûneyanê kilmekan yê cêrênan de zî aseno, cîyatîya bingeyêne ya mabênê di şemayan ramotişê i yê derg û kilmekî de xo ramojneno:

Sêw. Padişah, ez o to ana nezdîdê cennetî. Wexto ki ez to rê çiçi vana ti jî ey biki!

Çer. Padişah, ez o to ana nezdîdê cenneti. Wexto kî ez to rê çiçi vana tî zî ey bîkî!

Pādīšāh, az ō tō ānā nazdîdē jannatî. Waxtō ki az tō-rē çiçî vānā ti žî ay biki!

Kitabo hîrêyin ke ganî ez behsê ci bikerî yê pawitoxêkê namdarî yê Zazakî yo ke mexlesê Malmîsanijî bikar ano, no Zazaca-Turkçe Sozluk (Fehengê Dımilki-Tırki)⁶ o ke 1987 de ameyo weşanayene. Her çend tede formê Pîran, Sêwregî û Çewlîgî estê, no berhem tekane berhem o ke ma pê bieşkê çekuyanê ke nêzê zanayene açarnê. Çîyo ke kes ewilî tîya de ferq bikero no yo ke tayê formê ke hetê Mannî ra ameyê qeydkerdene, nê wextî de bîyê vinî yan zî şuxulnayîşê înan qedîyayo. Nê yê peyênî dir gama bêro têvernayene ê yê tewr eşkerayî:

1. Formê makîyî yê îzafeyî -ay, -day ke tekstanê Mannî de sey -a, -da vûrîyaye ameyê dayene, ke tekstanê modernan de qe nêasenê; û
2. Sûfîkso nedîyar (indefinite suffix) ê -ê(n) yo ke hemeyê tekstanê modernan de tay-zaf aseno, zafane zî bi formê tamamî yê zinckîyî (nasal).

Têvernayîş Mann III, 1 merdimên *ju way-ên-day xo bena 'a man, there is one sister of (his) own' (yanî 'merdimêk wayîrê wayêk o')

Çer. ju wây-êdâ nînâ esta 'they have a sister'

Mann III, 6 şino dewday xu – Sêw. şino dewda xo – Çer. sino dewda xo 'He goes to his village'

⁶ Malmîsanij: Zazaca-Türkçe sözlük - Fehengê Dımilki-Tırki. Jina Nû. Uppsala 1987.

Toddî (69) rew ra ferq kerdo ke zemîrê şexsê 3yin ê zayendî yê anaforîkî yê bi „cey“ (nerî, yewhûmar), cay (makî, yewhûmar) ameyê caverdayene bi oblîkê pêroyî yê „ci“yî.

Têvernayîş Mann III, 10 wayay cey : Çer. waya ci 'his sister'
Mann III, 12 birayê cay : Sêw. birayê ci 'her brother'

Formê ci yê sifetkîyî ke teqabulê ci keno bitemamî ameyo caverdayene. Bi mi, cîyatîyêka bîne ya mabênê materyalê Mannî û tekstanê modernan de xapxapok o. Mannî hemeyê dîyalektanê xo de kokê îndîkatîvî yê mewcûdî sey -(a)nn- qedênayê, yanî bi di „n“ yan: "kenno", "şinno" ûsn. Tena gama ke yewna biveng yan zî dîftongêk verê ci ameyo ey yew „n“ şuxulnayo, sey "dano", "kewno", "gêno" ûsn. Labelê tekstanê modernan de tu nîşanêkê na cîyatîye çin o; No, ne çend rîpelanê çimdarîkerdoxan ê Albert von Le Coqî ke sereyê seserre de Şam de bi fekê Çermûge⁷ nûsîyaybîyî de qeydkerde yo, ne zî materyalê Peter Lerchî ke pancas serrî verê ey kampêka esîranê şerî yê Rûsî yê Roslavlî de amade kerdibi de qeydkerde yo.⁸ Bi vatişêna, îhtîmalêko pîl nûştişê di „n“ yê Mannî formanê raştekinan ra vêşer refleksê ey yê ortografîya (sîstemê nûştişî) Almaneyê yo.

Toddî zî tewangê nomînalî yê Dimilkî bixulasayî îzeh kerdo: (49) “Dimilkî de di halê serekeyî yê formalî estê ke fonksîyonanê sentaktîk û semantîkanê cîyayan bica anê. Halo nenîşankerde yo morfolojîk raşteraşt o. Halo nîşankerde yo morfolojîk oblîk o. Kîştanê de di halî estê ke ge-ge tayê nameyan de yewbînan ra yenê cîyakerdene, yê bicakerdoxî (locative) û yê vengkerdoxî (vocative). Formê oblîkî tena gama ke name xusûsî yo formanê raşteraştan ra benê cîya. Ê ney ra wetêr (53); „Tayê termê nizdbîyayîşî îstîsna yê ke ê bi îlawekerdişê /-r/ yî bê ke zayendê ci muhîm bo, ê halê raşteraştî ra halê oblîkî virazenê.“ O na tabloya têvernayîşê xusûsîyetanê lînguîstîkan dano:

(Todd, 54) XulasayaTewanganê Halî

[Todd, 54]	Summary of Case inflections		
	Masculine	Feminine	Plural
Direct	∅	∅	-î
Oblique	-î	(-ar)	-'ân
Kinship Obl.	-r	-r	-'rân
Locative	∅	-i	∅

⁷ A. v. Le Coq, ges. und hrsg.: Kurdische Texte. Berlin 1903. 2 vols.

⁸ Peter LERCH: Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer. St. Petersburg 1857. Lerchî hemeyê yew „n“yan ê îndîkatîvanê demanê nikayênan de vîrgulêka qelebnayîye şuxulnaya. Goreyê alfabe ya Lepsiusî ke ê şuxulnaya, no ganî bêro manaya vindarnayîşêkê glotalî yê, labelê meqsedê ê bi şuxulnayîşê ê ra çî bîyo bewlî nêyo. Her halûkarî de, materyalê ê de di rey pêser o şuxulnayîşê vengane bêvengan çin o û kes ecêb maneno senî merdimêk ke zîwanê ci yê maye Rûskî bo ke tede partîsîpê demê vîyarteyî binîzamî sey -annyj'î bo,û cotê n'yî yê biawazî îhmal bikero.

Eslê „-ar“ ê makî yê yewhûmarî yê oblîkî yê peynîameyoxî xeylî şefaf o. Tu eleqeyê ney bi „ra“ yê Fariskî çin o ke Zazakî de sey edatê „rê“ ca gêno û yeno manaya 'ver bi çîyêk'. Çar çekuyê nizdbîyayîşî yê „ma“, „pî“, „bira“ û „wa“ wayîrê formanê cîyayan ê sey „mar“, „pêr“, „birar“ û „war“î yê, no Fariskîya Mîyanêne de zî est o û çend dîyalektanê Fariskîya moderne de zî esto, mesela Tatkîya Rojhilatî.⁹ Nê çar çekuyan ra peynîameyoxo „-er“ sere de bi cinî / cinîyer, cinêr (Todd cenî / cenêr) û keyna / keyner şekil gêno. Dima, seba ke nê her di neologîzmî makî bîyî, netîce de bimecbûrî hemeyê nameyanê makîyan rê ameyo dewirkerdene.

Todd heman wextî de keso ewilên bi ke bimirdî şuxulnayîşê morfemanê îzafeyî yê cîyayan îzeh kerdîbi, bixusûsî êyê ke bi -d-‘yê destpêkî yê, ke no tena dîyalektanê başûrî yê Dimilkî de qewimîyeno, sey nimûneyê Sêwregi, Çêrmûge û Pîran (Dicle) de. (61) „Dimilkî de morfemê îzafeyî goreyê zayendî û hûmara nameyî yê ke pêwa girêdayeyê, vûrênê û hîrê tewirê înan estê: destkrîptîv (teswîrkerdox), cenîtîv û subordînat ... Îzafeyo teswîrkerdox, nameyî bi sifeto ke dimayê ci ra yeno wa girê dano. Îzafeyo cenîtîv têkilîya cenîtîve de nameyî bi name yan zî zemîro ke dimayê ci ra yeno wa girê dano. Îzafeyo teswîrkerdox gama hemeyê perçeyê cumleyî hetê awanîyêka (structure) teberkîye ra bêro wesifnayene, formanê xusûsîyan de yeno şuxulnayene, yan seba îzafeyanê teswîrkerdoxan yan zî yê cenîtîvan“.¹⁰ Ey dima ferq kerd ke (143) „Nameyo ke artîkelo nedîyar */-ên/ tede ameyo şuxulnayene, timî formanê îzafeyî yê pêwagirêdayeyan gêno.“

(Todd, 61) Morfemê Îzafeyî

[Todd, 61] Ezafe morphemes			
	Descriptive	Genitive	Subordinated
Masculine			
cons. stem	-d	-ê	-dê
vowel stem	-yō	-y	-dê
Feminine			
cons. stem	-ā	-ā	-dā
vowel stem	-yā	-y(ā)	-dā
Plural			
cons. stem	-ē	-ē	-dē
vowel stem	-y	-y	-dē

Bi hawayêko ecêb, ey tabloyê xo de ca nêdayo pêwagirêdaye yan zî wesifnayeyê formê teswîrkerdoxî yê nerî yê yewhûmarî , -do‘yî (61), her çend ê di nimûneyê ey dayê zî, înan ra yew rîpelo verên de yo:

⁹ Hetê E. Y. Arshaterî ra ameyo îzehkerdene: A grammar of Southern Tati dialects. The Hague 1969, 86

¹⁰ Îtalîkê mi.

(60) o merdim merdim-ên-do rind o ‘that man is a good man’

(143) o îsot îsot-ên-do tûn o ‘that pepper is a hot one’

Netîce de o viraştîşê cîyatîya mabênê formanê deskriptîvanê pêwagirêdayeyan (yan zî „atrîbutîvan, ke ez tercîh kena înan wina name bikerî) û yê cenîfîvanê pêwagirêdayeyan de nêserkewte beno. Biraştî o nuqtayêk de hende aver şino ke cîyatî înkâr keno, bi nûştîşê (142) „Na yewe ra îzafeyê pêwagirêdayeyî de mabênê deskriptîv û cenîfîvî de cîyatî çin a.“ Bi nê hawayî, ey çende tewirî virazîyayîşê muhtemelanê bînan yê formanê pêwagirêdayeyan nêkerdê hesabî mîyan. Biraştî, materyalo newe yo ke Sêwregî û Çermûge ra ameyo arêdayene, ke heta nisbetêk malûmatê ci yê Toddî ra cîya yê, derheqê kombînasyonanê cîyayan ê formanê cîyayan ê oblîk û îzafeyan de resimêko hîna bidetay û hîra dano. Çîyo ke ez wazena zelal bikerî no yo. Sere de çend nimûneyî do cîyatîya tetbîqkerdişê mabênê objeyanê raşteraştan ê nedîyar yan zî dîyaran (yan zî „xusûsîyan“) ramojnê.

Nedîyar (nexusûsî):

Nerî Çer. Miletê xo rê bol zûlim keno ‘He makes much tyranny to his own people’
Zafhûmar Sêw. çend altûnî dano ‘eskerî rê ‘He gives some gold (altûn) to the soldier’

Dîyar (xusûsî):

Nerî Çer. padîşa zî lazekî gêno ‘The king also takes the boy (lazek)’
Sêw. çiwî xo-rê gêno ‘He takes the stick (çîwa) for himself’
Makî Todd 12,2 nê a mîrçikerî tepîşenê ‘They catch that bird (mîrçîk)’
Çer. bewraner gêno ‘He seizes the dove (bewran)’
Sêw. meseleri ... ci-rê vano ‘He tells him the story (mesel)’

Labelê heman wextî de bê -er‘î:

Sêw. lajek mirîçiki dano înan dest ‘The boy gives the bird into their hands’
Sêw. dûrî-ra çadiri çim keno ‘From afar he eyes the tent’
Zafhûmar Sêw. ê birakosan teqîb keno ‘He follows those trickster-brothers (birakose)’
Çer. kam nê şertan bîyaro ca-se ‘Whoever may fulfil these conditions’

Nê yê ke cêr de yê nimûneyê formanê îzafeyanê sadeyan ê:

Nerî Sêw. tay girweyê mi esto ‘There is a little business of mine’
Mann 230 girweyo ki kesî nêdî ‘The thing which nobody saw ...’
Çer. ez birayê toyo qiz ‘I (am) your small brother’
Çer. şertê mayo hîrin ‘Our third condition’
Makî Çer. waya ma ‘Our sister’
Sêw. keyneka zey to xaseki ‘A girl as pretty as you (like you pretty)’

Nînan formanê pêwagirêdayeyanê ke sûfîksê nedîyarî ra dima virazênê dir bidê têver:

Nerî Sêw. jew laj-ê-dê jî beno ‘There is one son of her’

	Sêw.	lajek-ê-do bol xasek bî ,It was a very handsome youth'
	Mann 169	ti merdim-ên-do xînt î ,You are a madman'
Makî	Çer.	zu wa-yê-da nîna esta ,There is one sister of them'
	Todd 12,1	gem-ên-da bê-kes a ,It is an uninhabited wilderness'
	Sêw.	erdîş-ê-da sipe keno xo-ya ,He puts on a white beard'
	Sêw.	devan-rê faq-ê-da weşi ro-nanê ,They set a fine trap for the camels'
Zafhûmar	Sêw.	hendê bar-ê-dê herî kolî arê-kena ,She gathers some ass-loads of kindling'

Na „nedîyarî“, bitesadufî, teqabulê „yew“ ê hûmarkîyî ke sey zemîr yeno şuxulnayene zî kena:

Sêw. jewdê ci vano ... ,One of them says'

Zafhûmar de qey cenîtvê sadeyî no est o:

Zafhûmar.	Mann 192	nê postalê min teng î ,These my shoes (postal n.) are tight'
	Todd 63	say min ,my apples (sa m.)'

Sifetêk ke nameyêkê zafhûmarî wesifneno ci rê peynîameyoxo zafhûmar yeno ke cayê ci hetê îzafeyê (atrîbutîvî) ra yeno vûrnayene:

Todd 62	gilê dergî ,long branches (gil n.)'
Todd 62	tûyê şîrinî ,sweet mulberries (tû m.)'
Sêw.	qeçekê werdî arwêşî-ra tersenê ,Small children are afraid of rabbits'
Sêw.	nê mizirayê bînî ,these other harmfulnesses'

hetta gama ke o hetê ci ra bi perçeyêkê cumleyî yê cenîtvî yeno cêrakerdene zî:

Todd 5,2	lingê (istorda ciyê) verînî ,The forelegs (of his mare)'
----------	--

Key îzafeyêko cenîtvî objeyêkê raşteraşt ê dîyarî de qewimîyeno, o nerîyî de cayê morfemê oblîkî gêno, her çend cenîtvî ke dima yeno hetê formê ey yê oblîkî ra bêro îşaretkerdene zî:

Nerî	Sêw.	ganê to bigîra ,that I may take your life'
	Sêw.	çîwayê xo gêno ,He takes his stick'
	Çer.	nê wezîrê xo tim dîqet keno ,He always watches this his vizier'
	Çer.	çînay siwanî dano xo-ra ,He puts on the shepherd's clothing'

hetta bi nameyanê merdimatî (nêzdbîyayîşî)

Sêw.	birayê xo berê wija ,Take your borther there'
Sêw.	lajek pîyê xo bivîno ,that the boy should see his father'

Hetêna ra, makîyan û zafhûmaran de o morfemê oblîkî ra dima yeno:

Makî	Sêw.	mirîçikera xo gêno ,He takes his (own) bird'
	Sêw.	e do keynera xo jî bida ey ,I shall even give him my daughter'
	Mann III, 1	ez waray xo nêdana bi kesî ,I do not give my sister to anyone'
	Çer.	şima wara xo danê 'You give your sister to ...'
Zafhûmar	Sêw., Çer.	altûnanê xo gêno ,He takes his gold'
	Çer.	şertanê xo vazê ,Say your conditions'

Exlebê nimûneyanê îzafeyê atrîbutîvî yê ke objeyê raşteraştî de virazênê nedîyar ê:

Nerî	Sêw.	porê xo boyayo sipe keno ,He puts white colour on his hair'
------	------	---

Ser de zî, ê zafane sûfîksê -ê(n)'î ra dima yenê, bi heman hawayî formê pêwagirêdayeyî virazênê:

Nerî	Sêw.	Sûk-di ban-ê-do weş herînenno ,He buys a fine house in (Siverek) town'
Makî	Sêw.	aw-ê-da vengi birijna ,that I pour an empty water' (yanî ,xo rehet kerî')

Bixozayî tu morfemêkê oblîkî nê nimûneyan de nêvirazêno. Hetêna ra, key obje dîyar o formêko diyin ê îzafeyêkê atrîbutîvî yê cîyayî nerî de virazêno, bi ,o' nê labelê bi ,ê'yî. Bi vatişêna, o îzafeyê cenîtvî dir beno mutabîq û sifeto atrîbutîv peynîameyoxê halê oblîkî yê , -î'yî gêno.

Nerî	Sêw.	sereyê bînî jî kena xo dest ,And the other end she puts her own hand'
	Çer.	o ewza ê lazekê bînî vînenno ,There he sees that other boy'

Nê heme nimûneyanê corênan ra eşkera yo ke „pêwagirêdayebîyayîş“, yan zî „wesifnayebyayîş“ bi „oblîkiye“ dir hemmana nêyê. Hetta agentê (kerdoxo gramatîk ê karan) oblîkî de, awanîya ergatîve de, formê sadeyî yê îzafeyî yenê şuxulnayene.

Nerî	Mann I, 14	pêrê lacekî ... va ,The boy's father said'
	Mann II, 8	mêrdey cinêker va ... ,The husman of the woman said ...'
	Sêw.	lajê mi deveyê ard, ci-kerd ,My son brought a camel, cut (its throat)'
Makî	Mann II, 6	cinêray mêrdekî dî ki ... ,The wife of the man saw that ...'

Xêrcê sûfîksê nedîyarî ra dima, formê îzafeyî yê pêwagirêdayeyî tena gama ke frazê (phrase) nameyî bi xusûsiyetê hetê manaya termkîye ra formanê cenîtvî, datîv yan zî bicakerdoxî de bê û yan zî hetê edatêk yan zî çekuya ke têkilîya nameyî yan zî zemîrî çekuyanê bînan ê cumle dir ramojnena ra bêro îdarekerdene, yenê şuxulnayene, ke şuxulnayîşê nê yê peyênî hîna vila yo. Nê halan de formê îzafeyê pêwagirêdayeyî hem yewhûmarê nerî û hem zî yê makî de cayê morfemanê oblîkan vurnenê, xêrcê şeş nameyanê

merdimatî, ke formanê r-oblîkî de xo ramojnênê. Hetêna ra, halê zafhûmarî de ê morfemê oblîkî yê , -an'î gêne.

Cenîtv + cenîtv:

Nerî Sêw. padişayê welatdê lajekî ,The king of the country of the boy'
Çer. cinîya brardê to ya ,She is your brother's wife'
Makî Sêw. wextê qeçek-ardenda keynarda padişay ,The time of giving birth
(child-bringing) of the daughter of the king'

Zafhûmar Todd 10, 5 goştê dindanandê ey pêro rişyeno ,The flesh of his teeth all
wastes away'

Datîv (bicakerdox) + cenîtv:

Nerî Mann 49 ti keynera xo lacedê min nêdanê ,Won't you give your daughter
to my son?'
Mann III, 15 o rûan ver-a-da fekdê lacekî ,He poured that fat into the boy's
mouth'
Çer. veyn dano serwezîrdê xo ,He calls (to) his chief vizier'
Makî Todd 5, 1 Nemrut nişeno istorda xu ,Nimrod mounts (sits on) his mare'
Sêw. kewno rayda xo ,He sets out (falls) on his way'
Sêw. şino sūkda Dîyarbekirî ,He goes to the town of Diarbekir'

Zafhûmar

Zafhûmar Sêw. dano embazandê xo ,He gives it to his companions'
Çer. nê nisenê istorandê xo wû sinê ,They mount their horses and go'

Edat/çekuya ke têkilîya nameyî yan zî zemîrî çekuyanê bînan ê cumle dir ramojnena
+ cenîtv:

Nerî Mann I, 14 pêrê lacekî laj(!)dê xo-rê va ,The boy's father said to his
son ...' ..
Sêw. rojê lajdê xo-rê vana ... ,One day she says to her son ...'
Çer. gandê ci-ya pûrtî viziya ,On his body feathers emerge'
Sêw. birardê ci-ra veng-o nêvijêno ,From their brother no sound is
emerging'
Çer. ti dê herunda pêrdê xo-di ro-şê ,You will sit in the place of your
father'
Makî Mann II, 12 dewên rayday ey sero bî ,There was a village on his way'
Mann III, 11 warday xo-rê va ... ,He said to his sister ...'
Çer. warda xo-rê vanê ... ,They say to their sister ...'
Çer. gûnîda a bewran-di miloqnenno ,He *steeps it in the blood of that
pigeon'
Sêw. beno zey keynekta pancês-sera ,He becomes like a girl of 15
years'

Zafhûmar Sêw. mi ... çimandê xo-ya nêdî ,I did not see (them) with my own eyes'

Nadiren îzafeyo pêwagirêdaye cayo ke ci ra yeno pawitene bêro şuxulnayene de nêno şuxulnayene, nimûne:

Makî Sêw. namey keyneka begî Xezal beno ,The name of the Beg's daughter is Khezal'
Sêw. şitê cinîya begî çinêbeno ,Milk of the Beg's wife, there is none'

Seke ma rewra dî, formê îzafeyî yê atrîbutîvî yê pêwagirêdayeyî zafê reyan sûfiksê -ê(n) ê nedîyarî ra dima virazênê, labelê gama wina nêbo nê formî zafane frazanê nameyanê ke hetê prepozîsyonan ra yenê îdarekerdene de, ca gênê. Xêrcê halê zafhûmarî de sifet tu morfemê oblîkî nêgêno.

Edat/çekuya ke têkilîya nameyî yan zî zemîrî çekuyanê bînan ê cumle dir ramojnena + atrîbut:

Nerî Sêw. o koşedo bîn-di vindarneno ,He sets it up in that other corner'
Sêw. vengdo qalîn-a vano ... 'With a deep voice he says ...'
Sêw. cado germ-di ,In a hot place'
Makî Todd 12, 4 şina darda wişkî sero ,It goes on top of the dry tree'
Zafhûmar. Sêw. jew leyr zey leyrandê bînan nîyo 'One cub is not like the other cubs'

Labelê bê formê pêwagirêdayeyî:

Nerî Sêw. herkesî meydanê gird-di arê-ki pê ser 'Gather everybody in the great square'
Makî Sêw. a kişta bîn-di ci-keno 'On that other side he takes it off (her çend beno ke no xo de *a kişta bîn-di bihewêno zî)'

(A) gama atrîbut cenitîv de nameyêk wesifneno mesela hîna zaf bena komplîkeye, seke 'the old man's house' (keyeyê merdimê extîyarî) de, yan zî (b) gama cenitîv yan atrîbutêk halê oblîkî de yenê têver, nimûne 'in the man's old house' (keyeyê kanî yê merdimî de). Todd bi formanê îzafeyanê pêwagirêdayeyan hîrê nimûneyanê beşê ewilênî dano ke înan de pîya bi -dê yê îdentîkî yê nerî yê yewhûmarî cenitîvo pêwagirêdaye yo cewabdayox est o:

Nerî Todd 142 aqilê merdimdê pîlî 'the wisdom of older people'
Makî Todd 142 boya vilikda sûri 'the fragrance of the red flower'
Zafhûmar Todd 143 boya vilikandê sûran 'the fragrance of the red flowers'

Pîya bi nê yewî, tekstê Sêwregi bi heman formanê -ê , -y yê atrîbutîvan nimûneyanê nerîyan pêşkêş kenê, ke ma ê xora objeyanê raşteraştan ê dîyaran de dîbî, labelê sey îzafeyê pêwagirêdayeyî:

Nerî Sêw. welatê padîşayê bînî yo ‘It is the country of the other king’
Sêw. namey biray girdî N. beno ‘The name of the elder (big) brother
is N.’

Tena sûfîksê nedîyarî yê -ê(n)‘î yo cêrên beno sebeb ke formê -dê virazîyo:

Sêw. raştê merdim-ê-dê xerîbî yena ‘(The tribe) comes face to face
with a strange man

Halê makî de, rixmê nê de, ma pêwagirêdayeyêkê cenitîvî ra dima formê -da‘yî
vînenê:

Makî Sêw. meydandê camîda sîya ver-ra ‘across the Square of the Black
Mosque’

Seba beşê dîyinî o Mann o ke nimûneyêkê îzafeyê atrîbutîvî yê pêwagirêdaye yê -
dê‘yî dano:

Nerî Mann III, 3 bi birardê madê pîlî di ‘Give her to our elder brother’

Hetêna ra, tekstanê Sêwregi û Çêrmûge de, îzafeyo atrîbutîvî û pêwagirêdaye her di
zayendan de û halê zafhûmarî de bê qewimîyayîşê -d-‘yî virazêno, bê ke hesabîmîyankerdişê
fonksiyonî. Na yewe ra sey objeyê raşteraştî,

Nerî Çer. nê brayê xoyê qizî rişenê ‘They send their young brother’

halê datîvî de,

Sêw. veyn dana lajdê xoyê girdî. ‘She calls (to) her eldest son’

key hetê edatêk ra bêro îdarekerdene,

Makî Sêw. bê tasda doya vengi ‘except for the empty bowl of buttermilk’

yan zî çekuya ke têkilîya nameyî yan zî zemîrî çekuyanê bînan ê cumle dir ramojnena,

Zafhûmar Çer. may û pêrdê xoyê bînan het ‘to his other (step-)parents’

Pêroyê nê tewirî yew tabloyê basîtî ser o ramotiş mumkun nêyo. Herinda ney de ez
yewa kompozîte teklîf kena, ke tede hemeyê formê modernî yê Toddî, Sêwregi û yê Çêrmûgî
estê, no zî ma mecbûr keno ke nê tewirî bidetay bêrê îzehkerdene.

Ezafe forms	Plain			Dependent		
	Attributive		Genitive	Attributive		Genitive
	1 ^{ary}	2 ^{ary}		1 ^{ary}	2 ^{ary}	
Masculine						
cons. stem	-ō	-ē	-ē	-dō	-dē ~ -ē	-dē
vowel stem	-yō	-yē, -y	-yē, -y	-dō	-dē ~ -y(ē)	-dē

Ezafe forms	Plain			Dependent		
	Attributive		Genitive	Attributive		Genitive
	1 ^{ary}	2 ^{ary}		1 ^{ary}	2 ^{ary}	
Feminine						
cons. stem	-ā		-ā	-dā	-dā ~ -ā	-dā
vowel stem	-yā		-yā, -y	-dā	-dā ~ -yā	-dā
Plural						
cons. stem	-ē		-ē	-dē	-dē ~ -ē	-dē
vowel stem	-yē, -y		-yē, -y	-dē	-dē ~ -y(ē)	-dē

Qey bingeyê nê elementanê cîyayan, formanê sadeyan de no zelal o, -ê'yo nerî yo cenitîv, -a'yo makî û -ê'yo zafhûmar, seypêyê formanê îzafeyî yê Kurmanckîya cîrane yê, dîyalektanê vakûran ê Kurdkî, nê bi hawayêko zaf eşkera zemîrê têkildariye yê Îrankîya kane ra ameyê, nerî *yeh, makî ya, zafhûmar *yaî.¹¹ Hetêna ra, formê atrîbutîvî o, a, ê hewna zî eşkenê zemîrê nîşanî yê dûrîyî de zî bêrê dîyene û bêguman eslê înan bidorkî *hau, ha, *haî yê zemîrê nîşanî yê kanî ra yenê. No balkêş o ke ganî kes bîyaro ziwan, Gorankî de bitemamî beşkerdişêko eksî yê fonksîyonan virazîyayo: ê de o yo ke ihtîmalêko pîl kokê nîşanî ra yeno - û'yê îzafeyê cenitîvî yo (ke bi yewna fonksîyonî nê ziwani de nêno şuxulnayene) û -ê'yê atrîbutîvî yo ke relatîvê kanî ra yeno. Heman wextî de no zî balkêş o û ma ravêrtîş de bîyarê ziwan ke Dimilkî de heman zemîrê nîşanî, yê nerî o, yê makî a, xo sey kopulaya ,is' (ê îngilîzkî) awan kerdo. Ma heman fenomenî çende ziwananê cîyayan ê Iranîyan de vînenê, nimûne Sogdkîya Bûdîstan de, ke tede xo > *hau ge-ge hem sey nîşanî (demonstrative) yan zî artîkelî xo awan keno û hem zî sey kopula, û heta nuqteyêk Osetkî de zî no wina yo:

uy mexœy nel **u** 'He is no longer one of us'

¹¹ Seba formê makî yê -ay'î hetê Mannî ra îzehetêk ameyo dayene, ez tersena ke ez do nêşkî bidî.

û bi kokêkê pronomînalê cîyayî, Peştûkî de:

dey zma wror **dey** 'He is my brother'

da sta xor **de** 'This is your sister'

Pîya bi nê yewî, Dimilkî cumleyanê winakîyan de wayîrê nê qeydeyan a

*o lajeko bîn o 'That / He is the other boy'

*a dewa gird a ,That is the big village'

ke nînan de demonstratîv (nîşankerdox) fonksîyonanê cîyayan de xo ramojneno.

Problem îzehkerdişê formanê d- yan ê Dimilkî yo. Tu ziwananê qedîman ê Îranîyan de -t- yo ke tede ca bigêro, xo pêşkêş bikero çin o. No çî hema hema nemumkun o, mesela, partîkelê wayîrbîyayîşî yê da (,of' ê îngilîzkî) yê Peştûkî, ganî tîya xo ramojno ke Morgenstierne no çî formêkê proklîtîk ê tar'î ra" vetibi meydan. Seba ke nê formî hemeyê dîyalektanê Dimilkî de çin ê labelê tena înan ê ke başûr de yê, înan de estê, ez agêrena teorîya xo ser ke vana d- partîkelê cenitîvî yê d?? Yê dîyalektanê Aramkîyan ê Tûr Abîdînî ra kewto nê ziwani. Mi tim na îdîa de israr kerd ke heman partîkel bi rayîrê yewna fonksîyonî kewto dîyalektanê Kurdkîya Kurmanckîya-rojhilatî ya Badînan, Çolemêrg, ûsn., yanî bi rayîrê cîyabîyayîşê îzafeyê -ê di > -êd, -êt ke -ê' yê nerî yê yewhûmarî ra yeno. Pîya bi nê yewî, tîya xîlafêk çin o. Her di ziwananê Îranîyan wesîteyêkê notralî ra îstîfade kerdo, ke no seba her diyan zî musaîd o, seba sistemanê xo yê îzafeyî modîfiye bikerê û înan hîna zaf bikerê eşkera, seke hergû halî rê no lazim o ameyo fikirîyayene.

Yewna formê îzafeyî, ke heta nika Dimilkî de¹² nêameyo ferqkerdene, seba ke bêro ziwandene, paweno. No o yo ke mi formanê dayîşnaskerdişê Kurdkî de¹³ sey „îzafeyo nîşankerdox“ (demonstrative ezafe) name kerdibi. Pîya bi nê yewî, Dimilkî de, no hal hîna tay virazêno û nimûneyê ke tekstan de yê xeylî nadir ê. Pîya bi name û zemîran no posesîvan (wayîrbîyayox) virazeno û sifetan rê zî manayêka musteqîle (substantive) dano. Her çend Kurdkî de nê formê xoserî yê îzafeyî zafê reyan bi fonemê sereyênî yê îlaweyî formanê enklîtîkan ra bibê cîya zî (mesela hemverê ,ê' de ,yê' yan zî ,wê') ziwane Sêwregî de form de enklîtîkan dir bi heman hawayî yê, tena înan ra hetê cayê xo yê xoserî û stresî ra cîya yê. Formê nerîyî û yê zafhûmarî, her di ê'yî, û hem zî a'ya makî cenitîvê sadeyî de û îzafeyê atrîbutîvî yê dîyinî de manenê yewbînan.

Bi zemîrêk yan nameyêk:

Nerî Sêw. no lajek bi-xo ê begî nîyo „This boy is not actually the Beg's (own son)'

¹² Bêguman, xêrcê, yê Malmîsanîjî neql., 113: „ê: (no seba wayîrbîyayîşî yeno şuxulnayene û çekuyanê ke yewbînan dir têkîldar ê ra verî yeno) -nin, -ki”; 416: „yê: zemîro wayîrbîyayox (yê dey: his; yê min o: it is mine)”.

¹³ D. N. MacKenzie: Kurdish dialect studies, I. London 1961, §§ 188, 266.

Sêw. wa perê pîyazî ê to bo, no ki 'erdî bin de maneno wa ê mi bo
,Let the leaf of the onion be yours, that which remains under the earth be mine‘

Sêw. ê Şeytanî ... pêro helisêno ,The Devil’s (portion) is all spoilt‘
Zafhûmar Mann III, 15 hîris û di dindanî, ê lacekî, rijîay lebdê ‘erebî ,32 teeth, the boy’s
poured into the Arab’s hand‘¹⁴

Bi sifetêk:

Makî Sêw. ti a sîyay nişa ,If you sit on the black one (sheep)‘
Zafhûmar Mann 193 to çirê ê tengî girotî ,Why did you buy tight ones?‘

¹⁴ Seba ke ne Mann û ne zî Hadankî awanîya cumle zanaya, açarnayîşê înan yewbînan ra cîya yo.